

## ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.091

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.3.1/46>

**Мережинська Г. Ю.**

<https://orcid.org/0000-0002-2734-5741>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Василевич О. О.**

<https://orcid.org/0000-0003-0877-007X>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

### МІФОЛОГІЧНИЙ КОД ПОСТ-ПОСТМОДЕРНИХ ТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ГЕОРГІЯ ГОСПОДІНОВА, ТАНІ МАЛЯРЧУК, КАТІ ПЕТРОВСЬКОЇ, МАРІЇ СТЕПАНОВОЇ)

*У статті досліджено специфіку функціонування міфологічного коду у творах сучасної європейської прози початку XXI століття на матеріалі романів Георгія Господінова, Тані Малярчук, Каті Петровської та Марії Степанової. Тексти розглянуто у контексті пост-постмодерного художнього мислення, що формується під впливом глобальних культурних і світоглядних криз сучасності. Визначено, що звернення до міфологічних структур постає одним із провідних способів інтерпретації досвіду втрати ціннісних орієнтирів, кризи сенсу та історичної пам'яті.*

*Окреслено характерні риси сучасного художнього мислення, зокрема посилену міфологізацію, використання архетипних моделей персонажів (маргінал, двійник, безумець, відлюдник, творець), а також образ перевернутого або безумного світу. З'ясовано, що ці моделі мають барокове походження і функціонують як універсальний код перехідних культурних епох. Показано, що у сучасній прозі вони поєднуються з автобіографічною нарративною манерою, яка посилює суб'єктивність, ліризм і драматизм оповіді.*

*Особливу увагу приділено проблемі пам'яті та забуття як одному з центральних мотивів літератури початку XXI століття. Проаналізовано, що у романі «Часохвище» Георгія Господінова втрата пам'яті постає у формі метафори епідемії хвороби Альцгеймера, яка символізує страх перед майбутнім і втрату історичної перспективи. Встановлено, що у романі «Забуття» Тані Малярчук тема безпам'ятства пов'язується з проблемою переосмислення історії та пошуку національної ідентичності. У творах Каті Петровської та Марії Степанової розкрито процес реконструкції культурної пам'яті через збирання спогадів, свідчень і текстуальних артефактів.*

*Визначено параметри міфологічного коду, серед яких апокаліптичний міф, ідея «кружляння історії», мотив «сплячого Бога», архетип воскресіння та концепт божественного Слова. Проаналізовано способи трансформації біблійних і античних сюжетів, а також окреслено механізми формування вторинних ідеологічних міфів і можливості їх використання для маніпулювання колективною свідомістю.*

*Доведено, що актуалізація міфологічних структур у сучасній прозі пов'язана з пошуком нових смислових центрів, здатних подолати постмодерний скептицизм і сприяти культурному та національному самовизначенню. Формування такого міфологічного коду свідчить про появу метамодерністських тенденцій у літературі початку XXI століття.*

**Ключові слова:** міф, вторинний ідеологічний міф, пост-постмодернізм, метамодернізм, культурна пам'ять, національна ідентичність, перехідне художнє мислення.



**Постановка проблеми.** Очевидним є те, що на творчі пошуки письменників у двадцяті роки ХХІ століття суттєво впливає контекст глобальної культурної кризи, яка в інтерпретації молодого покоління митців набуває особливого драматизму. Тому логічними і виправданими стають перегаки у творах письменників різних національних літератур, адже відображають перехідне художнє мислення у багатьох його аспектах, зокрема, підвищеної міфологізації із використанням та модифікацією специфічних саме для переживання кризи архетипів; звернення до певних моделей героїв (маргінал, творець, відлюдник, двійник, божевільний), зображенням перевернутого світу; переоцінкою цінностей. Поглиблюється й філософська проблематика. А у творчості молодого покоління акцентується екзистенціальний її вимір, пов'язаний із активним пошуком культурної, національної ідентичності (в цьому плані назва роману Артема Чеха «Хто ти такий?» має символічний характер).

**Актуальність дослідження** полягає у необхідності виявлення закономірностей трансформації традиційних міфологічних структур у літературі початку ХХІ століття та їх ролі у формуванні нових смислових моделей культурної самоідентифікації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблему функціонування міфу як способу інтерпретації історичного досвіду та культурної пам'яті в сучасній літературі досліджено у низці праць, присвячених трансформації традиційних наративних моделей у постмодерному художньому дискурсі. У монографії О. Бондареві проаналізовано відновлення структурного зв'язку міфу з жанровими моделями новітньої літератури, зокрема його здатність формувати нові типи художньої умовності [1]. У працях Т. Гундорові постколоніальна травма розглядається як чинник актуалізації міфологічних структур і переосмислення колективної пам'яті у культурі транзитного типу [3]. У працях Т. Гундорові постколоніальна травма інтерпретується як чинник формування нових культурних моделей і способів репрезентації історичної пам'яті [3].

**Постановка завдання.** Метою дослідження є визначення особливостей функціонування міфологічного коду у творах сучасної європейської прози початку ХХІ століття на матеріалі романів Георгія Господінова, Тані Малярчук, Каті Петровської та Марії Степанові.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- виокремити специфіку образного коду сучасної прози;
- охарактеризувати трансформацію традиційних міфологічних структур;
- визначити особливості формування вторинних ідеологічних міфів;
- з'ясувати роль міфологічних моделей у формуванні національної та культурної ідентичності.

**Виклад основного матеріалу.** У багатьох творах, що відображають глобальний культурний злам межі ХХ–ХХІ століть, ставиться невтішний діагноз сучасності – зникнення глобальних ідей, що могли б центрувати світ і особистість (власне, це особливість постмодерного мислення), але письменники пост-постмодерного періоду вже не погоджуються із цим станом речей і роблять кроки у напрямках пошуку нових центрів. В інтерпретації болгарського Георгія Господінова діагнозом названо «нестачу сенсу», «напливу без сенсу», «порожнини пам'яті, футурофобія» [2, с. 159]. Від цього, за думкою оповідача – письменника та його таємного внутрішнього двійника психіатра Гаустіна, потерпають не тільки вони самі, а й мільйони хворих на Альцгеймера та навіть країни і цілий Європейський континент в цілому. Це ознака кінця світу, тобто актуалізовано апокаліптичний міф, особливо притаманний перехідному мисленню і трансформовано вторинний міф про «занепад Європи».

Схоже відчуття втрати сенсу, світу без цілісності й мети переживає героїня роману української письменниці Тані Малярчук із символічною назвою «Забуття». Втрата пам'яті про минуле інтерпретується як духовна хвороба, що спіткає героїню і світ та підштовхує до зникнення. «Втім, справді нестерпними були не фізичні страждання, а викривленість реальності, нове її сприйняття, ніби з протилежного боку, там того, звідки вже не повертаються. Це був весь жах смерті, як про неї думають живі. Одночасно я переживала втрату (чи споконвічну відсутність?) найменшого сенсу, основоположного, того, з якого все починається. Питання «навіщо?» затьмарило всі решта. Не було важливо, хто я, а було важливо навіщо. Не мало значення коли і як, а мало значення чому» [4, с. 9].

Ідея перевернутого, неправильного або безумного світу притаманна культурі бароко, яке створило універсальний код перехідного мислення. У нього входять моделі безумця, двійника, письменника, маргінала, а у сучасних творах вони поєднуються у образі інтерпретатора перевернутого світу.

Герої багатьох творів сучасних українських, польських, болгарських письменників пояснюють

свою вразливість та екстравагантну поведінку саме реакцією на реалії безумного світу та необхідність пошуку втраченого сенсу. Серед таких творів «Бігуни» Ольги Токарчук, «Мабуть Естер» Каті Петровської, «Пам'яті пам'яті» Марії Степанової, «Часосховище» Георгія Господінова.

Порівняємо. Двійник оповідача в романі Г. Господінова (психіатор Гаустін) пише трактат «Нові і майбутні діагнози» та вбачає у поширенні хвороби Альцгеймера новітню перспективу людства, що зневірилося у майбутньому.

«Крім індивідуальних діагнозів спостерігається тенденція до колективних страхів та відмови від майбутнього – своєрідна футурофобія.

Наслідками синдрому є меланхолія, байдужість, сильне узалежнення від минулого, ідеалізація подій, що в той чи інший спосіб відбувалися або не відбувалися взагалі» [2, с. 159].

Героїня роману українсько-польської письменниці Ольги Токарчук «Бігуни» озвучує схожу авторефлексію з акцентом на загальній симптоматиці божевільного світу. «Історія моїх мандрів – це лише історія хвороби. Я страждаю на синдром, який легко можна знайти у будь-якому атласі клінічних симптомів і який нестримно шириться» [5, с. 16]. Він лише один із названих у відповідному посібнику і розшифровується як «синдром жахливого світу (The MeanWorld Syndrome) і його наявність можуть встановити у себе тисячі сучасників. «Пацієнт коротає довгі години перед телевізором, вишукуючи пультом лише ті канали, на яких повідомляють найстрашніші новини» [5, с. 16]. Ця жертва божевільного світу переконана, що справжня правда буття виходить на поверхню саме у таких епізодах.

У творі українсько-німецької письменниці Каті Петровської «Мабуть Естер» таким синдромом перевернутого світу стає розрив комунікації, спричинений або хворобою (мотив лікування глухонімих), або тоталітарними травмами («мовчазне покоління» бабусь), або ж катастрофами ХХ століття, про які людство намагається забути. Це актуалізує теми діалогу, перекладу, поновлення пам'яті.

В романі Тані Малярчук центральна героїня також має синдром несприйняття несправедливого світу, який, подібно до синього кіта безпам'ятства ковтає долі і шляхетні наміри людей, начебто позбавляючи сенсу високі виміри реальності.

В усіх названих творах оповідачі близькі до автора або ж автобіографічні чи псевдо біографічні, що посилює ліричну інтонацію, довіру читача, драматизм оповіді. Усі вбачають вихід із

лабіринту розчарувань у пошуках нового сенсу буття для себе й світу в цілому. На цьому шляху особливої ваги набуває переосмислення минулого, поновлення пам'яті, вихід із безпам'ятства, «забуття».

Робимо спробу виокремити міфологічний код цих рефлексій.

У «Забутті» Тані Малярчук провідним і таким, що породжує нові смисли, стає біблійний образ Іони, поглинутого китом. Образ кита демонізується за рахунок приєднання античних архетипів. «Синій кіт історії» асоціюється із первинним хаосом і богом Кроносом, який проглинав своїх дітей. Це позбавляє історію сенсу. Героїня намагається звільнити із черева цього містичного чудовиська хоча б одну фігуру, поновити пам'ять про романтика української незалежності поляка Вацлава Ліпінського, чиї мрії та намагання фатально не співпадали із часом. Відновлення пам'яті про нього стає свого роду воскресінням з мертвих відповідно до біблійних паралелей. На другому плані можливі асоціації з «Мобі Діком» та американським мономіфом про пораненого героя.

У творі Марії Степанової «Пам'яті пам'яті» центральним стає міф про вбитого бога, тіло якого вороги розрізали на шматочки, щоб остаточно знищити згадку про нього. Але за давнім сказанням ці скалки зрослися. В романі крізь призму міфу про вбитого і воскреслого бога інтерпретується необхідність відновлення пам'яті, цілісної картини світу, зібраної як порушена колись мозаїка, з окремих свідчень, спогадів, артефактів. І цей процес збирання, як і у творі Тані Малярчук, надає сенс існуванню.

Подібний же процес відновлення сенсу через збирання забутого, загубленого людського та історичного досвіду відображений ку творі Каті Петровської. Центральним стає наголос на початковій, божественній функції Слова. Описати означає відродити, перетнути руйнівні бар'єри між людьми, історією, народами, сучасністю (мотиви «діалог», «переклад»).

В романі Георгія Господінова домінує притаманний перехідному мисленню апокаліптичний міф. Це відображається і в епіграфі, і в характеристиці історичної ситуації та світогляду сучасної людини (симптомами проголошується забуття, втрата сенсу, епідемія хвороби Альцгеймера, інфантильне тяжіння до спогадів про минуле, тощо). Але традиційний трагічний пафос моделі кінця світу знімається або ж іронічно знижується, переводиться у площину особистісної кризи: «Ми є апокаліпсисом світу. Тобто – своїм власним апокаліпсисом.

Як іронічно: перша епоха, названа іменем людини, стала для неї останньою» [2, с. 140]. У провокативній інтерпретації автора, сьогодення позбавлене біблійної величі, воно дріб'язкове, в ньому, начебто, нема місця епічним героям та конфліктам. «Портфельчик, гудзик – і закінчився робочий день світу. Чиновницький апокаліпсис» [2, с. 34].

Такі ж перетворення переживає і первинний хаос античної міфології, він втрачає свій творчий потенціал і велич, зводиться до деградації й втрати сенсу: «Світ опинився у стані хаосу, але не того первозданного хаосу, з якого постало все, а хаосу кінця – жорсткого і безладного нагромодження, у якому от-от мав потонути теперішній час з усім, що в ньому жило...» [2, с. 303].

Логічним стає і звернення до міфу про сплячого Бога, який відсторонився від проблем людства. До нього додається авторська інтерпретація ніцшеанського «Бог помер». Але інтерпретуються ці структури у зниженому ключі: Бог не заснув, а втратив пам'ять, а оскільки пам'ять втратили усі, то це стає формулою зниженого апокаліпсису але й дає надію на прощення. «Якщо ніхто не пам'ятає, то можливо все. «Якщо ніхто не пам'ятає» стає рівноцінним «Якщо немає Бога». <...> Бог виявляється нічим іншим, як вселенським складом пам'яті. Пам'яті про гріхи. Хмарою з безліччю мегабайт. Якийсь забудькуватий Бог, Бог із хворобою Альцгеймера звільнив би нас від усіх провин. Немає пам'яті – немає злочину [2, с. 80].

Зниження пафосу традиційних міфів, їх іронічне обігрування свідчить про появу своєрідного постапокаліптичного мислення. У художній логіці письменника, фатальне перетворилося на кіч, а тотальні лінощі сучасного людства убезпечують його від остаточного знищення і стають запорукою спасіння.

Другою домінантою стає також актуалізований перехідним мисленням міф про «повернення історії», її кружляння у фатальному колі. В романі малюється постапокаліптична картина, «в якій змішалися всі часи» [2, с. 222]. Втрата сенсу, віри у майбутнє, бажання поринути у минуле стають, за думкою оповідача, відчиненою скринькою Пандори. Ці традиційні структури обігруються автором у процесі створення вторинних ідеологічних міфів. Використовуючи прийоми антиутопії та політичного памфлету, автор змальовує трагікомічні намагання країн (що переживають «захід Європи» по Шпенглеру) сформуванню свій новий старий імідж. Повернути історію назад у щасливі часи. Отже в комічному ключі використовується міф повернення до раю, що знаходиться у мину-

лому. У відображенні цього процесу автор використовує можливості драматургії, адже бажане повернення відбувається через реконструкції і референдуми, ігрові дійства. Кожна країна обирає (голосує) свій щасливий час, і це не співпадіння часів може стати у подальшому поштовхом до нових конфліктів. Повертаються і розігруються старі сюжети і повертаються із небуття історичні фігури (наприклад, герцоги, ожилий Георгій Дімитров, що вітає демонстрантів, зрештою, патріархальних селян, які, умовно кажучи, відмовляються від сучасних гаджетів на користь глечиків і черешневих гармат тощо). Усі ці реконструкції залюбки і за гроші партій і прихованих спонсорів організують акули шоубізнесу, демонструючи технології впливу і вдаючись до традиційних театральних прийомів та штамлів. У такий спосіб виникає те, що оповідач називає «трагікомедією дель арте», тобто зниженим сучасним театром масок. У дійствах, покинувши роботу, залюбки приймають участь громадяни: хтось із ветеранів іде у солодкій ностальгії на демонстрації, хтось влаштовує поєдинки у стилі середньовіччя. Усе це скоро перетворюється на кіч із непередбачуваними політичними наслідками. У постмодерністському дусі автор дискредитує авторитетні ідеї, зокрема, демонструє, як «привід комунізму бродить мережею» [2, с. 249], але «лівий міф» не має перспективи, оскільки «клей» цього міфу не може скріпити суспільство, яке не пам'ятає минуле.

Власне, шукається той «клей», тобто та ідея, яка могла б сприяти поверненню сенсу буття і згуртуванню нації, тобто гра з ідеологічними міфами має на меті культурне самовизначення.

**Висновки.** У творах письменників актуалізується процес міфологізації, який відображає перехідне мислення і пошук центруючих ідей, які б могли повернути сенс існуванню й сприяли національному й культурному самовизначенню.

Використовується досвід бароко у зображенні «перевернутого світу».

В усіх творах міфологізується пам'ять і забуття. Переосмислення минулого має спільний вектор – від особистісно екзистенціального до більш широким рівнів узагальнення: пошуку національної ідентичності, а потім – до найвищих абстракцій, які оформляються завдяки міфологічним образам.

Формується своєрідний код, в який входять переосмисленні традиційні структури (апокаліптичний міф, «кружляння історії», «сплячий Бог», воскресіння, божественне Слово, біблійні образи та античні сюжети), літературні образи, поширені ідеї (наприклад, «захід Європи», «Бог помер»).

Творються та іронічно обіграються вторинні ідеологічні міфи, базовані на традиційних структурах «повернення до раю». Висвітлюються механізми маніпулювання свідомістю.

Пошук центруючих ідей знаменує здолання постмодерного скептицизму і увиразнює метамодерністські тенденції у сучасній літературі.

#### Список літератури:

1. Бондарева О. Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання. Монографія. К.: «Четверта хвиля», 2006. – 512 с.
2. Господінов Георгі. Часосховище: роман: перю з болг. Остапа Сливинського. – Чернівці: Книги – XXI, 2024. – 360 с.
3. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. – К.: Грані, 2013. – 548 с.
4. Таня Мальярчук. Забуття [Текст]: роман. Львів: Видавництво Сьгарого Лева, 2022. 256 с.
5. Токарчук О. Бігуни: роман. – Харків: Фоліо, 2011.

#### **Merezhynska G. Yu., Vasylevych O. O. THE MYTHOLOGICAL CODE IN POST-POSTMODERN WORKS (BASED ON THE NOVELS OF GEORGI GOSPODINOV, TANIA MALYARCHUK, KATYA PETROVSKAYA, MARIA STEPANOVA)**

*The article examines the specific features of the functioning of the mythological code in contemporary European prose of the early twenty-first century, based on the novels of Georgi Gospodinov, Tania Malyarchuk, Katya Petrovskaya, and Maria Stepanova. The authors consider these texts within the context of post-postmodern artistic thinking shaped by the global cultural and ideological crises of the present. It is emphasized that writers of the new generation respond to the loss of value orientations, the crisis of meaning, and the erosion of historical memory by turning to mythological structures as a universal instrument for interpreting contemporary experience.*

*The article outlines the characteristic features of this type of artistic thinking: intensified mythologization, the use of archetypal character models (the marginal figure, the double, the madman, the hermit, the creator), as well as the image of an inverted or irrational world. These models have their origins in the Baroque tradition and function as a universal code of transitional historical epochs. In contemporary prose they are combined with an autobiographical narrative mode that enhances the lyrical tone, subjectivity, and dramatic intensity of the narration.*

*Particular attention is paid to the problem of memory and oblivion as a central motif of modern literature. In the works of the authors under analysis, the loss of memory appears as a symptom of a broader spiritual and cultural crisis. In Georgi Gospodinov's novel *Time Shelter*, this problem is embodied in the metaphor of an epidemic of Alzheimer's disease, symbolizing the fear of the future and the loss of historical perspective. In Tania Malyarchuk's novel *Forgottenness*, the theme of forgetfulness is connected with the reinterpretation of history and the search for national identity. In the works of Katya Petrovskaya and Maria Stepanova, the restoration of memory emerges as an attempt to reconstruct the lost integrity of the past through the collection of testimonies, memories, and cultural artifacts.*

*The parameters of the mythological code are also outlined, including the apocalyptic myth, the motif of the "circulation of history," the image of the "sleeping God," resurrection, and the concept of the divine Word. Special attention is paid to the vectors of reinterpretation of these traditional structures, as well as of biblical and classical plots, and to the mechanisms of manipulation of consciousness in secondary ideological myths.*

*The article concludes that the actualization of mythological structures in contemporary prose is connected with the search for new centers of meaning capable of overcoming postmodern skepticism and contributing to cultural and national self-identification. The formation of such a mythological code indicates the emergence of metamodern tendencies in the literature of the early twenty-first century.*

**Keywords:** *myth, secondary ideological myth, transitional artistic thinking, post-postmodernism, national identity.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026  
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026  
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026